

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΥΔΟΥΧ

Αντισυνταγματάρχης (ΠΒ) Δημήτριος Α. Κατσικώστας
Δρ Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας

Η τραυματική εμπειρία από την πολεμική περιπέτεια του 1897 επηρέασε δραματικά την ανέλιξη της πολιτικής ζωής της χώρας σε όλα τα επίπεδα, προκαλώντας τριγμούς στα θεμέλια του συστήματος διακυβέρνησης του τόπου. Η μικρή εδαφικά και με καχεκτική οικονομία Ελλάδα θα εισέλθει στον 20ό αιώνα με τρόπο οδυνηρό, που θα συνταράζει και θα ανατρέψει τις υπάρχουσες πολιτικές και κοινωνικές δομές. Οι όροι της συνθήκης ειρήνης που είχε εσπευσμένα υπογραφεί, με τη σωτήρια παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων, στις 4 Δεκεμβρίου 1897, αν και δεν ήταν καταστρεπτικοί σε σχέση με το αποτέλεσμα του πολέμου¹, επέφεραν καίριες αλλαγές στην εσωτερική πολιτική πρακτική και στη διαμόρφωση της διπλωματικής μεθοδολογίας. Με τις κυβερνήσεις να έχουν ακολουθήσει, μετά από έξι δεκαετίες κοινοβουλευτικού βίου, την τακτική της παροχής στο λαό οραμάτων, ως επί το πλείστον ανακόλουθων με την πραγματική δύναμη της χώρας, η προσγείωση στην πραγματικότητα όχι μόνο ήταν ανώμαλη αλλά αφαιρέσε από τις πολιτικές δυνάμεις τη δυνατότητα για συνέχιση της ακατάσχετης φλυαρίας σχετικά με τα δίκαια του ελληνισμού και την ικανότητα εκπλήρωσής τους από το εθνικό κέντρο. Η κατάδειξη της ανικανότητας για την επίτευξη του αλυτρωτικού στόχου –αυτού που με εισηγητή τον Ιωάννη Κωλέττη, το 1841, περιγραφόταν ως «Μεγάλη Ιδέα»– θα αναγκάσει τους υπεύθυνους πολιτικούς φορείς, διστακτικά στην αρχή αλλά με τόλμη στη συνέχεια, να προσεγγίσουν τα εθνικά προβλήματα με τον απαιτούμενο ορθολογισμό.

Η αδήριτη ανάγκη για την ταχεία ανάρρωση της οικονομίας ήταν πλέον πασιδήλο ότι αποτελούσε την αναγκαία συνθήκη για την είσοδο της χώρας στη διεθνή διπλωματική δραστηριότητα, έστω και ως μικρής πλην όμως υπολογίσιμης δύναμης. Σε αυτή την κατεύθυνση η επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ) από τις εγγυήτριες για την εξυπηρέτηση του δανείου που είχε συνάψει η Ελλάδα, ώστε να αποπληρώσει τις επιδικασμένες πολεμικές αποζημιώσεις προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία, χώρες ήταν ευεργετική. Η βελτίωση στη διαχείριση των οικονομικών και η προϊούσα νομισματική και οικονομική εξυγίανση, εφικτές επί του παρόντος μόνο υπό τους αυστηρούς όρους και την κατ' ουσίαν διαχείριση της

---

¹ Η παραχώρηση 400 τετρ. χλμ. στα βόρεια σύνορα της Θεσσαλίας και η καταβολή πολεμικής αποζημίωσης ύψους 4 εκατ. τουρκικών λιρών δεν αποτελούσαν δυσμενείς όρους για τη συνολολόγηση της ειρήνης με την επικρατήσασα κατά κράτος στον πόλεμο Τουρκία.

εθνικής οικονομίας από το ΔΟΕ, θα οδηγήσουν στην αποκατάσταση της αξιοπιστίας της Ελλάδος στις διεθνείς αγορές και κατά συνέπεια στην επανάκτηση της δυνατότητας σύναψης δανείων, μοναδικής λύσης για την ευόδωση της ανορθωτικής προσπάθειας. Στη βάση αυτών των δεδομένων θα διαπιστώσουμε ότι η ήττα του 1897 είχε περισσότερες θετικές από αρνητικές επιπτώσεις για τη χώρα.

Η κυβέρνηση του Γεώργιου Θεοτόκη, στην αυγή του αιώνα, παράλληλα με το ανορθωτικό της έργο, θα εγκαινιάσει και την πρώτη προσπάθεια για την πολεμική προπαρασκευή της χώρας. Ο αγώνας για την οργάνωση αξιόμαχων ενόπλων δυνάμεων, υποχρέωση και ευθύνη κάθε κράτους απέναντι στο έθνος που εκπροσωπεί εις το διηνεκές, παρ' όλο που αποτελούσε δύσκολο εγχείρημα, δεν μπορούσε να βραδύνει έτι περαιτέρω. Αν και επρόκειτο για μια προετοιμασία με αρκετές παλινδρομήσεις, λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, της έλλειψης εμπειρίας επί οργανωτικών θεμάτων και της πολιτικής αστάθειας², θα τεθούν οι βάσεις επί των οποίων ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος αρχικά και ο εντολοδόχος του πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος ακολούθως θα την ολοκληρώσουν επιτυχώς, παρουσιάζοντας κατά τους βαλκανικούς πολέμους ένα στρατό έτοιμο να διεκδικήσει και να επιτύχει τελικά, σε ικανοποιητικό βαθμό, την αποκατάσταση του εθνικού χώρου.

Στο διπλωματικό πεδίο και με το χειρισμό της εξωτερικής πολιτικής να έχει σταδιακά περιέλθει στα χέρια του ανώτατου άρχοντα, εξέλιξη απότοκη των ανακατατάξεων στην εσωτερική πολιτική πραγματικότητα, υπό την επιρροή των δυναμικά μεταβαλλόμενων δεδομένων στο βαλκανικό και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, η Ελλάδα θα εγκαταλείψει την τακτική της άμεσης διεκδίκησης των κατεχομένων εδαφών της από τις όμορες χώρες. Ανυπόληπτη και διεθνώς απομονωμένη, θα στρέψει τις προσπάθειές της στην κατεύθυνση της αποκατάστασης των σχέσεών της με τους βαλκάνιους γείτονές της, επιδιώκοντας την απάλειψη των εξωτερικών πιέσεων ώστε να ασχοληθεί αποκλειστικά με την εσωτερική ανασυγκρότηση. Η μέχρι τώρα όμως ένταση στις σχέσεις μεταξύ όλων των βαλκανικών κρατών, είτε λόγω των εθνικιστικών διεκδικήσεων είτε λόγω του μόνιμου ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή, θα επιτείνει τη δικαιολογημένη δυσπιστία και θα αποδομεί κάθε προσπάθεια γενικότερης συναίνεσης. Η εξακολουθητική αδυναμία της Ελλάδος να αποκτήσει ισχυρή φωνή στη «γειτονία» της θα υποσκάπτει διαρκώς τις προσπάθειές της για την εξασφάλιση της υποστήριξης των ισχυρών της Ευρώπης, κύριο και απώτερό της στόχο. Η έξοδος από τη διεθνή απομόνωση, χωρίς ισχυρή οικονομία και αξιόπιστες ένοπλες δυνάμεις, αλλά μόνο με αναδίπλωση από την παρελθούσα ρητορική, είχε γίνει κατανοητό ότι αποτελούσε φενάκη.

---

² Από τον Απρίλιο του 1899 μέχρι και το Δεκέμβριο του 1905 θα εναλλάγουν στην εξουσία διαδοχικά οκτώ κυβερνήσεις.

Το 1900 θα ψηφισθεί ο Προσωρινός Οργανισμός του Στρατού³, που δε θα ανακαλεί την προ έτους απόφαση⁴ για μετάκληση ξένων οργανωτικών στρατιωτικών αποστολών. Στα πλαίσια μιας γενικότερης προσπάθειας για τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Διαδόχου, επ' ωφελεία του Υπουργείου Στρατιωτικών, η πρόβλεψη αυτή θα καταργηθεί⁵ τρία χρόνια αργότερα. Ουσιωδέστερη ήταν η προσπάθεια που ακολούθησε το 1904, οπότε και ψηφίστηκε ο οριστικός Οργανισμός του Στρατού⁶, που διαιρούσε τη χώρα σε τρεις περιφέρειες-ζώνες ευθύνης των τριών μεραρχιών Πεζικού που τον συγκροτούσαν. Άμεση απόρροια της βουλγαρικής απειλής, ο οργανισμός αποτέλεσε τη βάση επί της οποίας στηρίχθηκε κάθε μελλοντική αναδιοργανωτική προσπάθεια, θέτοντας τα θεμέλια για τη σταδιακή βελτίωση της μαχητικής ικανότητας των ενόπλων δυνάμεων⁷.

Στην προσπάθειά του να αποκτήσει, επιτέλους, τις βάσεις επί των οποίων θα οικοδομούσε, ακολούθως, τα διπλωματικά ερείσματα της χώρας⁸, ο Θεοτόκης, το 1907, θα προτείνει στην Αγγλία και στη Γαλλία την ένταξη της Ελλάδος στη Μεσογειακή Ένωση⁹, συνδυάζοντας την πρότασή του με την υπόσχεση για ανάθεση της αναδιοργάνωσης και του εξοπλισμού των ναυτικών δυνάμεων στις δύο χώρες από κοινού. Η παγερή αγγλογαλλική αδιαφορία στην ελληνική πρόταση καταδεικνυε με ηχηρό τρόπο το αδιέξοδο και την αγωνία της ελληνικής κυβερνήσεως, όταν μάλιστα το συμπέρασμα από το όλο εγχείρημα κατέτεινε αδιαμφισβήτητα στο ότι

---

³ Ν. ΒΨ'/2700, «Περί Γενικής Διοικήσεως του Στρατού», 25 Μαρτίου 1900. Βασική πρόβλεψη του νόμου αποτελούσε η σύσταση της Γενικής Επιθεωρήσεως Στρατού ως αυτοτελούς αρχής διοικήσεως της μαχίμου δυνάμεως με επικεφαλής τον διάδοχο Κωνσταντίνο.

⁴ Ν. ΒΧΜ'/2640, 15 Ιουλίου 1899.

⁵ Ν. ΒΛΟΖ'/2977, 9 Ιουλίου 1903.

⁶ Ν. ΓΛΑ'/3031, «Περί Οργανισμού του Στρατού», 20 Ιουνίου 1904.

⁷ «Αλλά ότι κατά το έτος 1904 ήρχισαν τιθέμενα τα θεμέλια αληθούς και πραγματικής οργανώσεως, πας άλλος ήθελε αρνηθή ή εγώ». Με αυτή την ειλικρινή τοποθέτηση θα κλείσει την ομιλία του ο πρωθυπουργός Βενιζέλος κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου «Περί συνθέσεως του ενεργού Στρατού», 21 Δεκεμβρίου 1911. Η μομφή του Πρωθυπουργού εναντίον της τότε κυβερνήσεως αφορούσε στην κακή, εκ μέρους της, εκτίμηση της διεθνούς κατάστασης, μη επιδιώκοντας την άμεση εφαρμογή του.

⁸ Με τη Ρωσία να έχει συνδέσει την προώθηση των επεκτατικών της βλέψεων στα Βαλκάνια με την ενίσχυση των Σλάβων της χερσονήσου του Αίμου, την Αγγλία και τη Γαλλία να επιθυμούν τη βελτίωση των σχέσεών τους με τη Βουλγαρία και τη Σερβία αντίστοιχα, τη Γερμανία να έχει αυτοανακηρυχθεί σε προστάτιδα δύναμη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την Ιταλία να αποτελεί παράγοντα ανησυχίας και αποσταθεροποίησης, η πολεμικά απaráσκευη Ελλάδα δεν μπορούσε να γοητεύσει επί του παρόντος καμία Μεγάλη Δύναμη, την ώρα μάλιστα που η εξάρτησή της από αυτές ήταν από καιρό αυξημένη.

⁹ Επίμονες φήμες της εποχής έφερναν την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία να συμμετέχουν στην κρυφή, κατά τα άλλα, κυοφορούμενη συμμαχία υπό την ηγεσία της Αγγλίας και Γαλλίας.

Αγγλία και Γαλλία δεν είχαν ακόμη λόγους να θέσουν σε δοκιμασία τις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, όλα ανταγωνιστικά προς την Ελλάδα, προς χάριν μιας χώρας που επιχειρησιακά δεν τους προσέφερε τίποτε, ή που ό,τι ήθελαν, ανάλογα με τη συγκυρία, μπορούσαν να της το επιβάλουν χωρίς ιδιαίτερο κόπο.

Σε αυτό το διεθνές και εσωτερικό πλαίσιο ο Θεοτόκης, μετά την εκλογική του κατίσχυση το Μάρτιο του 1906, θα δώσει απόλυτη προτεραιότητα στην πολεμική προπαρασκευή της χώρας, με την επιτάχυνση της θεσμικής αναδιοργάνωσης και την προώθηση των εξοπλιστικών προγραμμάτων. Μέχρι τον Ιούλιο του 1909, όταν ο Θεοτόκης παραιτήθηκε έχοντας διαθέσει 77 εκατ. δραχμές, είχαν παραληφθεί 100.000 τυφέκια Mannlicher, 7.000 αραβίδες Mannlicher, 10 πυροβολαρχίες ταχυβόλων, 36 εκατ. φυσίγγια και υλικό επιστρατεύσεως για τις τρεις μεραρχίες Πεζικού. Για τις δυνατότητες της υπό ανάρρωση ελληνικής οικονομίας και εν μέσω σωρείας δυσκολιών για την ανεύρεση των κονδυλίων, λόγω του ασφυκτικού ελέγχου από το ΔΟΕ για κάθε δαπάνη που έθετε σε κίνδυνο την οικονομική σταθερότητα και την ικανότητα αποπληρωμής των δόσεων των δανείων, το ποσό που διατέθηκε ξεπερνούσε κάθε αισιόδοξη πρόβλεψη. Ταυτόχρονα, δόθηκε ώθηση στην εκπαίδευση του στρατού με την κατάργηση των αποσπάσεων των αξιωματικών και των οπλιτών σε υπηρεσίες αστυνόμευσης, τη σταδιακή κλήση παλαιών κλάσεων για εκπαίδευση στο νέο οπλισμό και τη διεξαγωγή, για πρώτη φορά στα ελληνικά χρονικά, μεγάλων ασκήσεων.

Η πρόταση του Έλληνα Πρωθυπουργού προς τη γαλλική κυβέρνηση, για την ανάληψη της αναδιοργάνωσης του πολεμικού ναυτικού, με προϋπόθεση την υποστήριξη της Γαλλίας στην αίτηση της Ελλάδος για τη χορήγηση διεθνούς δανείου, θα γίνει ασμένως αποδεκτή. Με επικεφαλής τον Ναύαρχο Fourniè και με την αμέριστη συμπαράσταση του βασιλιά Γεωργίου Α΄, η Γαλλική Αποστολή θα αφιχθεί στην Ελλάδα και σε σύντομο χρονικό διάστημα θα εκπονήσει σχέδιο που θα εγκριθεί πάραυτα από τον υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας Pisson. Το Σχέδιο Fourniè προέβλεπε τη συγκρότηση στολίσκων που θα δρούσαν επικουρικά ενός μεγαλύτερου στόλου¹⁰, αποστερώντας από το ελληνικό ναυτικό τη δυνατότητα αυτόνομης δράσης. Οι υποσχέσεις της Γαλλίας για την υπεράσπιση, από την πλευρά της, των ελληνικών συμφερόντων στην Κρήτη και στη Μακεδονία, καθώς και για τη χορήγηση του απαραίτητου, για την αναδιοργάνωση του ναυτικού, δανείου, όσο δελεαστικές κι αν ακούγονταν, δε θα υπερκεράσουν από τη μια τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης και τις αντιρρήσεις των αξιωματικών του ναυτικού και από την άλλη τον έντονο σκεπτικισμό της Αγγλίας, που έβλεπε να υποβαθμίζεται η άμεση επιρροή της στην Ελλάδα.

---

¹⁰ Οι προτεινόμενοι προς συγκρότηση στολίσκοι θα αποτελούνταν από τορπιλακάτους και υποβρύχια, που θα υποστηρίζονταν από αντιτορπιλικά και καταδρομικά.

Το επόμενο έτος και μετά από την επανάσταση των Νεότουρκων, σημαντική μερίδα του πολιτικού κόσμου θα εκτιμήσει, στη βάση των αντισλαβικών τάσεων της Γερμανίας, ότι η δυνατότητα συνεργασίας της Ελλάδος με την Τριπλή Συμμαχία ήταν εφικτή. Λόγω της αύξησης της επιρροής των Γερμανών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, μια ενδεχόμενη ελληνογερμανική προσέγγιση θα οδηγούσε αυτόματα στη μείωση της πίεσης από την Πύλη και στη δημιουργία των προϋποθέσεων για ειλικρινέστερη συνεννόηση μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Η γερμανική διπλωματία θα ανταποκριθεί άμεσα στην ελληνική πρόταση¹¹ και θα αποδεχθεί, κατ' αρχάς, την ένταξη της Ελλάδος στην Τριπλή Συμμαχία, υποσχόμενη ταυτόχρονα και την ανάληψη της αναδιοργάνωσης των ενόπλων δυνάμεών της. Οι αντιξοότητες όμως που θα προκύψουν από την όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα και η άρνηση των γερμανικών τραπεζών να συνάψουν ομολογιακό δάνειο με την Ελλάδα, λόγω της εξασθένησης της κυβέρνησης Θεοτόκη από τις αρχές του 1909, θα οδηγήσουν τη γερμανική διπλωματία στη δραστικότερη υποστήριξη της Πύλης και στην εγκατάλειψη της διαδικασίας προσέγγισης με την Ελλάδα¹². Για μια ακόμη φορά η χώρα παρέμενε μόνη και ανασφαλής, σε ένα περιβάλλον που τα σημάδια για την επικείμενη θύελλα είχαν αρχίσει να γίνονται ορατά.

Το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί τον Αύγουστο του 1909 αποτέλεσε, κυρίως, την έκφραση της εθνικής αντίδρασης στην παρατεινόμενη αδυναμία του κράτους να προωθήσει τις αλυτρωτικές διεκδικήσεις του έθνους. Τα μέτρα του Στρατιωτικού Συνδέσμου, αναφορικά με τις ένοπλες δυνάμεις, ήταν η κατάργηση της Γενικής Διοικήσεως του Στρατού και η απομάκρυνση του Διαδόχου και των πριγκίπων από τις ηγετικές θέσεις που κατείχαν, η διάλυση του Σώματος των Γενικών Επιτελών¹³, η συνέχιση της εκπαίδευσης παλαιότερων κλάσεων στο νέο οπλισμό, η τοποθέτηση παραγγελιών στρατιωτικού υλικού αξίας 35 εκατ. δραχμών, η εκτέλεση έργων οχυρώσεων, κατασκευής αποθηκών και αποβάθρων σιδηροδρόμων ύψους 25 εκατ. δραχμών και η απόφαση για μετάκληση ξένων οργανωτών για το στρατό και το ναυτικό.

---

¹¹ Η ενίσχυση του αγγλογαλλορωσικού συνασπισμού κατά μήκος του άξονα Ανατολική Μεσόγειος-Μέση Ανατολή ανέκοπτε την επεκτατική γερμανική πολιτική στην ίδια κατεύθυνση, που την ασκούσε μόνο μέσω της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

¹² Η πιθανότητα ένταξης της Ελλάδος στην Τριπλή Συμμαχία θα ενισχύσει τις γερμανόφιλες τάσεις στις τάξεις των «κωνσταντινικών» αξιωματικών του στρατού, παρ' όλο που, ως διπλωματική κίνηση, ήταν εξαιρετικά καταδικασμένη. Παρά την αγωνιώδη προσπάθεια της Ελλάδος να εξέλθει από τη διεθνή απομόνωση, ο σφικτός εναγκαλισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τη Γερμανία και οι δεσμεύσεις της Ελλάδος έναντι των Δυτικών Δυνάμεων είχαν προδιαγράψει εξαρχής την πορεία του εγχειρήματος.

¹³ Ν. ΓΓΟΑ/3371, 8 Οκτωβρίου 1909.

Η επακόλουθη ανάρρηση του Βενιζέλου στην εξουσία, τελικού αποδέκτη και εκφραστή του μηνύματος για την απαραίτητη πολιτική αλλαγή, θα σηματοδοτήσει την επιτάχυνση της τελικής στρατιωτικής αναδιοργανωτικής προσπάθειας. Κατά το έτος 1911 ολοκληρώθηκε η εκπαίδευση των παλαιότερων κλάσεων, επιταχύνθηκε η κατασκευή των οχυρωματικών έργων στα Τέμπη, στη Λάρισα και στην Άρτα, τοποθετήθηκαν παραγγελίες για την προμήθεια πυροβόλων, πυρομαχικών και υλικού επιστρατεύσεως ύψους 45 εκατ. δραχμών, μετακλήθηκε γαλλική στρατιωτική αποστολή για την αναδιοργάνωση και την εκπαίδευση του στρατού υπό τον Ταξίαρχο Eydoux και αντίστοιχη αγγλική, υπό τον Ναύαρχο Lionel Grand Tufnell, για το ναυτικό.

Ο Βενιζέλος θέλοντας, αφενός μεν, να συγκεράσει τις αντιτιθέμενες τάσεις στο στράτευμα, απότοκες εν μέρει της ενδημούσας αντιπαράθεσης σχετικά με το συνασπισμό που θα έπρεπε να ακολουθήσει η Ελλάδα στο ευρωπαϊκό ψυχροπολεμικό σκηνικό, αφετέρου δε, να αποστερήσει από το Στρατιωτικό Σύνδεσμο τη δυνατότητα να συνεχίσει να ασκεί επιρροή στα πολιτικά δρώμενα, θα επανιδρύσει τη Γενική Επιθεώρηση Στρατού και θα τοποθετήσει επικεφαλής τον διάδοχο Κωνσταντίνο¹⁴, ορίζοντας ότι ο αρχηγός των εν πολέμω ενόπλων δυνάμεων θα ήταν ο βασιλιάς ή επιλεγόμενος από αυτόν κατάλληλος αξιωματικός¹⁵.

Η μετάκληση και το έργο της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής στην Ελλάδα (1911- 1914)

Οι εκλογές της 28ης Νοεμβρίου 1910 αποτέλεσαν σημείο καμπής για τη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Η πλήρης κατίσχυση του νεοπαγούς κόμματος των Φιλελευθέρων, σε συνδυασμό με την αποχή των παλαιών κομμάτων από τις εκλογές, θα καταστήσει τον Βενιζέλο απόλυτο κυρίαρχο του πολιτικού σκηνικού και κοινοβουλευτικού «δικτάτορα»¹⁶. Η προμήθεια νέου στρατιωτικού υλικού, η αποστολή αξιωματικών για μετεκπαίδευση στο εξωτερικό και η επίλυση θεμάτων που αφορούσαν την επετηρίδα και τη βελτίωση των οικονομικών απολαβών των στελεχών αποτέλεσαν τον κορμό των άμεσων ενεργειών του νέου Πρωθυπουργού για την επιτάχυνση του έργου που είχε θέσει σε εφαρμογή ο προκάτοχός του και είχε συνεχίσει ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος. Η προαγωγή του Διαδόχου στο βαθμό του στρατηγού και

---

¹⁴ Ν. ΓΩΙΔ' /3814, «Περί ιδρύσεως θέσεως Γενικού Επιθεωρητού Στρατού», 27 Ιουνίου 1911.

¹⁵ Ν. ΓΨΠΘ' /3789, «Περί τροποποιήσεως του Νόμου ΓΦΝΣΤ' "περί οργανισμού του Στρατού"», άρθρο 2, 9 Ιουνίου 1911. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος θα αναλάβει τα καθήκοντα του Γενικού Επιθεωρητή Στρατού με Β.Δ. στις 25 Μαρτίου 1912.

¹⁶ Το Κόμμα των Φιλελευθέρων κέρδισε 307 από τις 362 έδρες του κοινοβουλίου, θέτοντας σε αμφισβήτηση την ικανότητά του να λειτουργήσει σύμφωνα με τους κοινοβουλευτικούς κανόνες.

η επαναφορά του στη Γενική Επιθεώρηση του Στρατού, μαζί με την επανατοποθέτηση των πριγκίπων στην ενεργό υπηρεσία του στρατεύματος, θα προκαλέσουν ζωηρές αντιδράσεις, κυρίως, μεταξύ των συνεργατών του Πρωθυπουργού. Επρόκειτο για μια κίνηση τακτικής και στρατηγικής σημασίας, καθόσον από τη μια αποστερούσε από τους εχθρούς του τη δυνατότητα να αντιπολιτεύονται την κυβέρνηση με πυρήνα αντίδρασης το Παλάτι, θέτοντας τις βάσεις για την επίτευξη της εθνικής ομοψυχίας, αναγκαίας συνθήκης για την υλοποίηση των εθνικών στόχων, και από την άλλη καταδείκνυε στους αξιωματικούς του Στρατιωτικού Συνδέσμου ότι ο χώρος δράσης τους οριοθετούταν από την περίμετρο των στρατοπέδων όπου υπηρετούσαν, απαραίτητης προϋπόθεσης για την εκπλήρωση της αποστολής τους.

Η απόφαση για τη μετάκληση της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής για την αναδιοργάνωση του στρατού και της αγγλικής για το ναυτικό προκάλεσε την πρώτη αντιπαράθεση του Βενιζέλου με τον βασιλιά Γεώργιο Α΄. Η αγαστή έως τώρα μεταξύ τους συνεργασία δε θα διαταραχθεί, παρ' ότι ο βασιλιάς δεν επιθυμούσε την άμεση ανάληψη αυτού του ρόλου από τη Γαλλία και την Αγγλία¹⁷ προσπαθώντας να μεταπείσει τον Πρωθυπουργό για αυτή του την επιλογή. Ο καιρός όμως είχε παρέλθει και δεν υπήρχαν περιθώρια για νέα αναβολή. Αποφασισμένος, ο Βενιζέλος θα απαντήσει στον Γεώργιο Α΄ με ύφος που δε χωρούσε συζήτηση για το θέμα: «Μεγαλειότατε, λυπάμαι, αλλά η γαλλική αποστολή θα έλθει. Εγώ θέλω το ταχύτερο 100.000 οργανωμένου στρατού. Χάριν αυτού θα αντιμετωπίζα όχι μόνο τη δυσανεμία της Γερμανίας αλλά και της Αγγλίας και της Γαλλίας μαζί». Και λίγο αργότερα προς τον Ιωάννη Μεταξά, εξηγεί: «Ο βασιλιάς ξεύρετε δεν θέλει τους Γάλλους. Δεν έχει εμπιστοσύνη εις αυτούς. Και επιμένει. Αλλά δεν ημπορούμε να φέρωμεν Γερμανούς. Ο βασιλεύς ανησυχεί ότι θα εξοργισθεί ο Κάιζερ. Αλλά επιτέλους ας θυμώσει. Διότι, καλά, να φέρωμεν Γερμανούς, αλλά τι ανταλλάγματα μας δίνουν; Τουναντίον, έχομεν μέγιστο συμφέρον να είμεθα μετά των Δυνάμεων της Τριπλής Συμφωνίας [...] Είμεθα υποχρεωμένοι εκ της διεθνούς πολιτικής να αποτανθώμεν προς τους Γάλλους. Αυτοί θα μας διευκολύνουν και το δάνειο [...]».

Στη βάση της διαφωνίας αυτής εδράζεται η μελλοντική διαμάχη του Βενιζέλου με το Θρόνο, που θα καταλήξει στον καταστροφικό εθνικό διχασμό, κατάσταση που νομοτελειακά συνοδεύει σε κάθε μείζονα επιτυχία το ελληνικό έθνος. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος, συμπεριφερόμενος ως πηγή εξουσίας αντίρροπος από αυτή που εξέφραζε ο Πρωθυπουργός, εφεξής θα συσπειρώνει γύρω του αξιωματικούς προσηλωμένους αποκλειστικά στο πρόσωπό του, όλοι τους θαυμαστές του γερμανικού στρατού.

---

¹⁷ «Κύριε πρόεδρε, σας παρακαλώ, να μην ανακινήσετε το ζήτημα τούτο. Θα μου προκαλέσετε οικογενειακάς ανωμαλίας. Έπειτα δυσανεστούμε και τον αυτοκράτορα της Γερμανίας. Έχω συμφωνήσει μαζί του να μας στείλει Γερμανούς οργανωτάς».

Της προσκλήσεως της Γαλλικής Αποστολής είχε προηγηθεί, το Νοέμβριο του 1909 από την κυβέρνηση Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, η τροποποίηση του Οργανισμού του Στρατού¹⁸, που προέβλεπε τη δυνατότητα μετάκλησης ξένων οργανωτών. Λίγες ημέρες νωρίτερα, με το Β.Δ. της 22ας Οκτωβρίου 1909¹⁹, είχε μετακληθεί ο Ταγματάρχης Jean Lacombe του γαλλικού στρατού, με αποστολή την οργάνωση των σχολείων βολής του πεζικού και του πυροβολικού. Υπό την ευθύνη και την επίβλεψη του ειρημένου αξιωματικού θα εκτελεστούν οι βολές των συνταγμάτων πεδινού πυροβολικού και της Μοίρας Ορειβατικού Πυροβολικού τον Απρίλιο του 1910.

Στις αρχές του 1911 θα υπογραφεί, μεταξύ των κυβερνήσεων Ελλάδος και Γαλλίας, σύμβαση²⁰ που προσδιόριζε με σαφήνεια τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των είκοσι αξιωματικών του γαλλικού στρατού που θα αποστέλλονταν στην Ελλάδα, η οποία λίγο αργότερα θα γίνει νόμος και στις δύο χώρες²¹. Αρχηγός τη αποστολής ορίστηκε ο Ταξίαρχος Joseph Paul Eydoux, που θα αφιχθεί στην Αθήνα μαζί με τον Ταγματάρχη της Επιμελητείας Bonnier και τον Λοχαγό Charles Antoine Charpy στις 17 Ιανουαρίου 1911 και θα εγκατασταθούν προσωρινά στη γαλλική πρεσβεία.

Σύμφωνα με το νόμο που προσκαλούσε τη Γαλλική Αποστολή στην Ελλάδα, για την τελική διαμόρφωση του οποίου εργάστηκαν και οι άρτι αφιχθέντες Γάλλοι αξιωματικοί, ο Ταξίαρχος Eydoux αναλάμβανε την αρχηγία των τριών μεραρχιών Πεζικού του ελληνικού στρατού και την εποπτεία των στρατιωτικών σχολών και καταστημάτων²², με επιτελάρχη τον Ταγματάρχη Leon Jean Marie Bousquier²³ και υπασπιστή τον Λοχαγό Charpy. Σε όλα τα μέλη της Γαλλικής Αποστολής αποδόθηκε ένας επιπλέον βαθμός από αυτόν που κατείχαν στο γαλλικό στρατό και

---

¹⁸ Ν. ΓΥΕ/3405, «Περί τροποποίησης του Νόμου ΓΛΑ/3031, 20 Ιουνίου 1904», 7 Νοεμβρίου 1909.

¹⁹ «Περί αρμοδιότητας Γάλλου οργανωτού Σχολείου Βολής αξιωματικών του Πυροβολικού».

²⁰ Ελληνογαλλική Σύμβαση, 21 Ιανουαρίου 1911, βλ. Γεώργιος Δ. Δημακόπουλος, «Στρατιωτική θεσμική αναδιοργάνωσις 1909-1916. Σύστασις Ανώτατου Μικτού Επιτελείου και Σχολών Επιτελών», *Κ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο 28-30 Μαΐου 1999*, Θεσσαλονίκη 2000.

²¹ Ν. ΓΨΞΗ/3768, «Περί προσκλήσεως αλλοδαπών αξιωματικών διά τον Στρατό της ξηράς», 27 Μαρτίου 1911. Με το άρθρο 7 του υπόψη νόμου καταργούταν ο αντίστοιχος περιεχομένου Ν. ΓΤΠΗ/3388 του 1909 της κυβερνήσεως Κυρ. Μαυρομιχάλη.

²² Βλ. Εκτελεστικό του Νόμου ΒΔ, «Περί αναθέσεως διοικήσεως Μεραρχιών και εποπτείας Στρατιωτικών Σχολών και καταστημάτων τώ στρατηγώ Eydoux», 29 Μαρτίου 1911, και Β.Δ. «Περί αρμοδιότητος κτλ. του Στρατηγού της γαλλικής αποστολής κτλ.», 14 Μαΐου 1911, όπου καθορίσθηκαν λεπτομερώς οι διευρυμένες αρμοδιότητες του Γάλλου στρατηγού. Με εγκύκλιό της, υπ' αριθ. 60249, στις 6 Σεπτεμβρίου 1913, η ΕΥΣ θα υπενθυμίσει προς όλα τα τμήματα του Υπουργείου Στρατιωτικών την ανάγκη για την πιστή τήρηση του Β.Δ. της 14ης Μαΐου 1911.

²³ Ο Ταγματάρχης Bousquier έφτασε στην Ελλάδα στις 30 Ιανουαρίου 1911.

τοποθετήθηκαν αρχαιότεροι όλων των ομοιοβάθμων τους Ελλήνων αξιωματικών²⁴, σύμφωνα με το βαθμό που τους απονεμήθηκε στην Ελλάδα²⁵. Κάθε φορά δε που θα προβιβάζονταν στο γαλλικό στρατό θα ελάμβαναν στην Ελλάδα πάραυτα τον επόμενο βαθμό. Με εγκύκλιο της Επιτελικής Υπηρεσίας Στρατού (ΕΥΣ), στις 20 Ιανουαρίου 1911, θα γνωστοποιηθεί η άφιξη του Γάλλου στρατηγού και θα δοθεί διαταγή σε όλες τις στρατιωτικές διοικήσεις και υπηρεσίες να του παράσχουν κάθε δυνατή αρωγή, προκειμένου να ενημερωθεί για την κατάσταση του στρατού.

Η απόφαση του Βενιζέλου για μετάκληση Γάλλων οργανωτών δεν έγινε ομοθυμωσ αποδεκτή από το σώμα των αξιωματικών. Χωρίς να υπάρχει κάποια αξιολογία μερίδα που να αμφισβητεί αυτή την αναγκαιότητα, πιστεύοντας ότι η Ελλάδα ήταν σε θέση να ολοκληρώσει την αναδιοργάνωση με ίδιες δυνάμεις και μέσα, οι αντιδράσεις προέρχονταν από τους αξιωματικούς που προτιμούσαν τη μετάκληση Γερμανών οργανωτών. Το ζήτημα όμως της επιλογής ξένης αποστολής δεν προσδιοριζόταν με αυστηρά στρατιωτικά ή οικονομικά κριτήρια²⁶ αλλά, κυρίως, με διπλωματικά. Η απόφαση της σύμπλευσης της Ελλάδος με τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης αποτελούσε για τον Πρωθυπουργό προπύργιο της εξωτερικής του πολιτικής και δεν ήταν διατεθειμένος να αποστεί της θέσης του αυτής στο ελάχιστο, την ώρα μάλιστα που τα σύννεφα του πολέμου στα Βαλκάνια²⁷ πύκνωναν.

Ο σκεπτικισμός του Υποστρατήγου Eydoux για το βαθμό αποδοχής και τη δυνατότητα επιβολής του στους Έλληνες αξιωματικούς ενισχύθηκε και από το εμπόδιο της επικοινωνίας. Η άγνοια της ελληνικής γλώσσας, εκ μέρους των μελών της αποστολής, συνιστούσε ένα σοβαρό πρόσκομμα όχι τόσο για την αναπόφευκτη

---

²⁴ Από τούδε τα μέλη της Γαλλικής Αποστολής θα αναφέρονται με το βαθμό που κατείχαν στην Ελλάδα.

²⁵ Κατά συνέπεια ένας έστω και νέος λοχαγός της Γαλλικής Αποστολής προβιβαζόμενος σε ταγματάρχη με την άφιξη του στην Ελλάδα λογίζονταν αρχαιότερος όλων των Ελλήνων ταγματάρχων, βλ. Ν. ΓΨΞΗ/3768, ό.π., άρθρο 4.

²⁶ Η ανάθεση της αναδιοργάνωσης του στρατού στη Γαλλία και του ναυτικού στην Αγγλία αποτελούσε δήλωση προσχώρησης στο δικό τους συνασπισμό. Η στρατιωτική ικανότητα της ξένης αποστολής και η χορήγηση του απαραίτητου δανείου θεωρούνταν δεδομένα από τις χώρες που θα αποδέχονταν την ελληνική πρόταση. Οι εν ισχύ όμως από παλιά στην Ελλάδα γαλλικοί στρατιωτικοί κανονισμοί, η προσέγγιση της γενικής οικονομίας του νέου οργανισμού του στρατού προς τον αντίστοιχο γαλλικό και ο εξοπλισμός του στρατού με γαλλικά πυροβόλα και υλικά επιστρατεύσεως αποτελούσαν σοβαρές εγγυήσεις για την ταχύτερη αναδιοργάνωση του στρατού από Γάλλους παρά από Γερμανούς.

²⁷ Η έκρηξη του ιταλοτουρκικού πολέμου τον Οκτώβριο του 1911 κατέδειξε με σαφήνεια ότι ο χάρτης στην περιοχή θα άλλαζε πολύ σύντομα.

πρόκληση παρανοήσεων²⁸, όσο για το κατά πόσο θα ήταν σε θέση να αντιλαμβάνονται καθετί το επιλήψιμο ώστε να το διορθώνουν²⁹. Ο Eydoux, εξαιρετος αξιωματικός ο ίδιος όπως και η πλειονότητα των μελών της αποστολής, γνώριζε ότι στην Ελλάδα δεν είχε έλθει για να δημιουργήσει δημόσιες σχέσεις, αλλά για να συγκρουσθεί με παγιωμένες συμπεριφορές και νοοτροπίες, που, αν διατηρούνταν, η προσπάθεια που είχε αναλάβει θα αποτύγχανε³⁰. Για αυτό ακριβώς το λόγο ο νόμος που μετακαλούσε τους Γάλλους παρείχε υπερεξουσίες στην αποστολή.

Οι σχέσεις των Γάλλων με τους Έλληνες αξιωματικούς θα δοκιμασθούν πλειστάκις, κυρίως κατά την περίοδο προσαρμογής τους στη νέα δεδομένη κατάσταση και επ' αυτού οι γνώμες αμοτέρων επ' αλλήλων θα δίστανται. Παρ' όλο που ο Υποστράτηγος Π. Δαγκλής, διοικητής της II Μεραρχίας, εκτιμά ότι ο διοικητής του Ιου Συντάγματος Πεζικού, Αντισυνταγματάρχης Bordeaux, ανέπτυξε όλες τις δυνάμεις, επιδεικνύοντας πραγματική αφοσίωση στην εκπλήρωση της αποστολής του, εντούτοις εκφράζει αρκετά παράπονα εις βάρος του είτε για άκαιρες εισηγήσεις είτε για σκαιώδη συμπεριφορά έναντι των Ελλήνων αξιωματικών, είτε ακόμη και για μη εκτέλεση των διαταγών του με τη δικαιολογία ότι είχε άλλες διαταγές από τον Eydoux³¹.

Με Βασιλικά Διατάγματα στις 29 Μαρτίου 1911, τα μέλη της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής, η οποία πλέον είχε εγκατασταθεί στο κτήριο που στεγάζει σήμερα τη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, θα αναλάβουν οργανικά καθήκοντα στις μονάδες και τους σχηματισμούς του ελληνικού στρατού. Τη διοίκηση του Ιου

---

²⁸ Η δημιουργία παρανοήσεων εξαιτίας της γλώσσας θα χρησιμοποιηθεί πολλές φορές από τους Γάλλους αξιωματικούς για την αιτιολόγηση ελεγχόμενων συμπεριφορών έναντι των Ελλήνων συναδέλφων τους.

²⁹ Το ίδιο πρόβλημα, βέβαια, υπήρχε και για την ελληνική πλευρά. Μόλις στις 21 Απριλίου 1911, διά Β.Δ., ορίστηκε ο τρόπος τήρησης των αντιγράφων και των πρωτοτύπων εγγράφων που εξέδιδε η Γαλλική Αποστολή, αποσκοπώντας, εκτός από την απαραίτητη τήρηση του αρχείου, στην εξάλειψη των δημιουργηθέντων παρανοήσεων. Η συνέχιση των παρανοήσεων και της ελλιπούς εκτέλεσης των καθοριζομένων θα αναγκάσουν την ΕΥΣ να επανέλθει στο θέμα με νέα εγκύκλιο υπ' αριθ. 176752 στις 20 Δεκεμβρίου 1913.

³⁰ Ο οξύς τόνος της αναφοράς του Eydoux σχετικά με τις παρατηρηθείσες παραλήψεις στο στρατό προκάλεσε τον Απρίλιο του 1911 την έκδοση εγκυκλίου διαταγής που αναφερόταν στον ορθό τρόπο που έπρεπε να βαδίζουν οι στρατιώτες στους δρόμους, να περιπολούν τα αποσπάσματα, να στέκονται οι σκοποί κ.λπ.

³¹ Σύμφωνα με τον Στρατηγό Δαγκλή, οι διαταγές του Eydoux διαβιβάζονταν στις υφιστάμενες μονάδες μέσω των μεραρχιών. Κατά συνέπεια, ο Bordeaux δεν μπορούσε να επικαλείται ιδιαίτερες διαταγές του Γάλλου στρατηγού, καθόσον τούτο αντέβαινε στους στρατιωτικούς κανονισμούς, θεμέλιο της πειθαρχίας, που αν μη τι άλλο η εμπέδωσή της αποτελούσε βασική επιδίωξη των Γάλλων, βλ. Ξ. Λευκοπαρίδης (επιμ.), *Αρχείον Στρατηγού Παναγιώτη Δαγκλή*, τ. Α', 462-465.

Συντάγματος Πεζικού της II Μεραρχίας ανάλαβε ο Αντισυνταγματάρχης Bordeaux, με διοικητές δύο λόχων του τους Ταγματάρχες Romieu και Savary. Ο Αντισυνταγματάρχης Lepidi τοποθετήθηκε διοικητής του 3ου Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού και ο Ταγματάρχης Holtzapfel διοικητής μιας πυροβολαρχίας του. Η διοίκηση του 2ου και του 3ου Τάγματος Μηχανικού ενοποιήθηκε και ανατέθηκε στον Αντισυνταγματάρχη Crosson Duplessis, ενώ ο Ταγματάρχης Pilla ανέλαβε διοικητής ενός λόχου Μηχανικού του τάγματος. Στο 2ο Σύνταγμα Ιππικού διοικητής τοποθετήθηκε ο Αντισυνταγματάρχης De Tournadre, με διοικητή μιας ύλης του τον Επίλαρχο Herbillon. Αμφότεροι όμως θα αποσπασθούν στη Σχολή Ιππευτικής, προκειμένου να οργανώσουν την εκπαίδευση. Ο Συνταγματάρχης Genin τοποθετήθηκε διοικητής του 3ου Συντάγματος Πεζικού³² και, τέλος, προϊστάμενος της Γενικής Επιμελητείας διορίστηκε ο Αντισυνταγματάρχης Bonnier³³. Τον Ιούνιο του 1911 θα επέλθουν αλλαγές στις διοικήσεις των μονάδων. Οι Ταγματάρχες Romieu και Savary θα αναλάβουν τη διοίκηση δύο ταγμάτων του 1ου Συντάγματος, ο Ταγματάρχης Holtzapfel τη διοίκηση μιας μοίρας του 3ου Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού, ο Επίλαρχος Herbillon μιας επιλαρχίας του 2ου Συντάγματος Ιππικού, διατηρώντας και τα εκπαιδευτικά του καθήκοντα στο Σχολείο Ιππευτικής, και ο Ταγματάρχης Pilla τη διοίκηση του 2ου Τάγματος Μηχανικού³⁴.

Με εγκύκλιο της ΕΥΣ υπ' αριθ. 26187 στις 14 Απριλίου 1911, οι Γάλλοι αξιωματικοί απηλλάγησαν, προσωρινά, από τα καθήκοντα που αφορούσαν τη λογιστικότητα και τα οικονομικά των μονάδων που διοικούσαν, τα οποία ανατέθηκαν στους αρχαιότερους, κατά περίπτωση, Έλληνες αξιωματικούς³⁵. Η πρόβλεψη αυτή, κατ' απαίτηση του Στρατηγού Eydoux³⁶, αφαιρούσε από τους Γάλλους αξιωματικούς το φορτίο της ενασχόλησης με θέματα διοικητικής μερίμνης, που θα διασπάθιζαν την προσοχή τους σε τομείς διαφορετικούς από αυτούς για τους οποίους είχαν μετακληθεί.

Τον Ιανουάριο του 1912 θα εγκριθεί από τη Βουλή η νέα σύνθεση του Ενεργού Στρατού³⁷, η οποία θα επιφέρει αλλαγές και στις διοικήσεις που είχαν ανατεθεί στους

---

³² Β.Δ. της 16ης Μαρτίου 1911.

³³ Β.Δ., «Περί διορισμού προϊσταμένου Γενικής Επιμελητείας», 10 Φεβρουαρίου 1911.

³⁴ Β.Δ., «Περί αναθέσεως διοικήσεως εις αξιωματικούς της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής», 20 Ιουνίου 1911.

³⁵ Ν. ΓΨΞΗ/3768, «Περί προσκλήσεως αλλοδαπών αξιωματικών διά τον Στρατό της ξηράς», άρθρο 2, 27 Μαρτίου 1911. Με αριθμό 141260, η ΕΥΣ θα αναδημοσιεύσει στις 24 Οκτωβρίου 1913 εγκύκλιο που θα υπενθυμίζει την απαλλαγή των Γάλλων αξιωματικών από τα υπόψη καθήκοντα.

³⁶ Ο Eydoux προήχθη σε αντιστράτηγο στην Ελλάδα με Β.Δ. στις 14 Οκτωβρίου 1911.

³⁷ Ν. Γλ ΣΕ'/3995, «Περί συνθέσεως του ενεργού Στρατού», 17 Ιανουαρίου 1912, που τέθηκε σε ισχύ από τις 15 Φεβρουαρίου 1912 και συντάχθηκε με τη βοήθεια των Γάλλων οργανωτών. Ο στρατός θα συγκροτηθεί

Γάλλους αναδιοργανωτές. Κλείνοντας το λόγο του ο Πρωθυπουργός, κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου, θα υπεραμυνθεί της επιλογής του για τη μετάκληση των Γάλλων αξιωματικών, τονίζοντας ότι, μετά από ένα χρόνο παρουσίας τους στην Ελλάδα, οι πολίτες θα πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη στην ικανότητα του νέου στρατού που δημιουργείται.

Ο Συνταγματάρχης De Tournadre³⁸ ανέλαβε τη διοίκηση της νεότευκτης συγκροτηθείσης Ταξιαρχίας Ιππικού διατηρώντας τη διοίκηση του 2ου Συντάγματος Ιππικού και της Σχολής Ιππευτικής. Επιπρόσθετα, θα του ανατεθούν και τα καθήκοντα του Διευθυντή της Διευθύνσεως Ιππικού³⁹. Με το Β.Δ. «Περί επιθεωρήσεων του Στρατού», της 14ης Ιανουαρίου 1912, ο Γενικός Αρχίατρος Atpaud⁴⁰ ορίστηκε διευθυντής της Υγειονομικής Υπηρεσίας, ο Συνταγματάρχης Lepidi του Πυροβολικού και ο Επιμελητής Bonnier του Οικονομικού Σώματος. Ο Αντισυνταγματάρχης Savary θα τοποθετηθεί διοικητής του 8ου Συντάγματος Πεζικού, αλλά θα αποσπασθεί στο επιτελείο του Στρατηγού Eydoux προς εκτέλεση ειδικής υπηρεσίας. Τρεις μήνες αργότερα ο Savary θα αναλάβει τη διοίκηση του 1ου Συντάγματος και ο Συνταγματάρχης Genin της Σχολής των Ευελπίδων και των Υπαξιωματικών. Η θέση του Savary στο 8ο Σύνταγμα θα ανατεθεί στον Αντισυνταγματάρχη Bordeaux, που θα αποσπασθεί, όπως και ο Savary προηγουμένως, στο επιτελείο του Γάλλου στρατηγού. Επιπρόσθετα, θα αναλάβει και την ευθύνη της διενέργειας επιθεωρήσεων των συνταγμάτων Πεζικού και των ταγμάτων Ευζώνων⁴¹.

Εκτός από την καθημερινή εκπαίδευση που πραγματοποιούταν στις μονάδες για την εμπέδωση της πειθαρχίας και την εξοικείωση στη χρήση του νέου οπλισμού⁴², η Γαλλική Αποστολή είχε καταρτίσει προγράμματα ασκήσεων μικρών και μεγάλων κλιμακίων για την εκπαίδευση και των ανώτερων αξιωματικών. Οι μονάδες της Φρουράς των Αθηνών και της Λαρίσης θα διεξάγουν συνεχώς τέτοιες

σε τέσσερις μεραρχίες Πεζικού και θα υιοθετηθεί η τριμερής διαίρεση των μονάδων και των σχηματισμών κατά το πρότυπο των ευρωπαϊκών στρατών.

³⁸ Προήχθη με το Β.Δ. της 23ης Οκτωβρίου 1911.

³⁹ Β.Δ. της 29ης Φεβρουαρίου 1912.

⁴⁰ Προαγωγή και τοποθέτηση με Β.Δ. της 1ης Απριλίου 1912.

⁴¹ Β.Δ. της 1ης Ιουλίου 1912.

⁴² Το νέο ταχυβόλο Σνάιντερ, που είχε εσχάτως παραληφθεί από τον ελληνικό στρατό, ήταν παντελώς άγνωστο στους αξιωματικούς. Οι άοκνες προσπάθειες για την εκμάθησή του από τον Συνταγματάρχη Lepidi θα μείνουν ανεξίτηλα χαραγμένες στη μνήμη των στελεχών, καθιστάμενοι έτσι ικανοί να χειριστούν με ακρίβεια το νέο όπλο κατά τους βαλκανικούς πολέμους, βλ. Στρατηγός Θεόδωρος Πάγκαλος, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1973-74.

ασκήσεις, προετοιμαζόμενες για την τελική δοκιμή, όπως θα αποδειχθεί, των μεγάλων ασκήσεων της άνοιξης του 1912.

Με το στρατό υπό νέα σύνθεση και με την αυτή, σε γενικές γραμμές, τοποθέτηση των Γάλλων αξιωματικών στην οργανική του δύναμη, θα διεξαχθούν οι μεγάλες ασκήσεις της άνοιξης του 1912. Το σενάριο προέβλεπε τη συμμετοχή δύο μεραρχιών Πεζικού, εμπολέμου συνθέσεως και εξοπλισμένες με το νέο πολεμικό υλικό, της I, με έδρα τη Λάρισα, υπό τον Στρατηγό Μανουσογιαννάκη, και της II, με έδρα την Αθήνα, υπό τον Στρατηγό Δαγκλή. Η I Μεραρχία θα κατήρχετο προς νότο και η II θα εβάδιζε προς βορρά, ενώ η συνάντηση των «αντιπάλων» θα πραγματοποιούνταν στην πεδιάδα των Θηβών κατά την τελική φάση της άσκησης. Η άσκηση αποτέλεσε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη διαπίστωση της κατάστασης του στρατού, ενάμισι χρόνο μετά την ανάληψη της αναδιοργάνωσης και της εκπαίδευσής του από τη Γαλλική Στρατιωτική Αποστολή· για την εξακρίβωση των τομέων στους οποίους θα έπρεπε, ακολούθως, να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα· για την ανύψωση του ηθικού των κληρωτών και των επιστράτων και την ενημέρωση της πολιτικής ηγεσίας, αλλά και του λαού, για την πορεία των επιλογών της. Κατά κοινή ομολογία οι ασκήσεις στέφθηκαν με μεγάλη επιτυχία, παρ' όλο που τέτοιας ευρείας κλίμακας στρατιωτικές δραστηριότητες για πρώτη φορά εκτελούνταν στην Ελλάδα. Τα γυμνάσια κατέδειξαν και την αξία του Έλληνα στρατιώτη, άρωντας εν πολλοίς τις αρνητικές κρίσεις για τη δυνατότητά του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της μάχης⁴³ στα πλαίσια ενός σύγχρονου στρατού. Οι εντυπώσεις όμως που αποκομίστηκαν για την ποιότητα και την ικανότητα των στελεχών ήταν εκ διαμέτρου αντίθετες. Η υποβάθμιση του ρόλου και ο ελλιπής αριθμός υπαξιωματικών, όπως και η έλλειψη βασικών γνώσεων της στρατιωτικής τέχνης από τους ανωτέρους και ανωτάτους αξιωματικούς, επηρέαζαν καθοριστικά την αναδιοργανωτική προσπάθεια. Η διαπίστωση της ύπαρξης εξαιρετικού προσωπικού, που όμως δεν είχε τους κατάλληλους ηγέτες να το διοικήσουν, καταδείχθηκε με ενάργεια και προκάλεσε βαθύ σκεπτικισμό στη Γαλλική Αποστολή για τα απαιτούμενα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν, κυρίως στο θεσμικό πεδίο⁴⁴. Κατά τη διάρκεια όμως της κριτικής της ασκήσεως που έλαβε χώρα στην Τανάγρα, παρουσία και ξένων στρατιωτικών ακολούθων⁴⁵ που την είχαν παρακολουθήσει, ο

---

⁴³ «Ο Έλληνας στρατιώτης είναι επίλεκτος φύσις· είναι άμεσος βλάστησις ούτος ειπείν, του λαού, του έθνους, με πάσας τας αρετάς του, της νοημοσύνης και της σκληραγωγίας», γνώμη που αποδίδεται στον Στρατηγό Eydoux μετά την ολοκλήρωση των ασκήσεων, βλ. Γεώργιος Κ. Πάπ, «Το έργον της γαλλικής αποστολής», εφημ. *Αθήναι*, 13-16 Ιουνίου 1912.

⁴⁴ Στο άρθρο «Ο Στρατός μας» γίνεται εκτενής αναφορά στα απαραίτητα μέτρα για τη βελτίωση του επιπέδου των στελεχών, βλ. Γεώργιος Κ. Πάπ, «Ο Στρατός μας», εφημ. *Αθήναι*, 13-17 Ιουνίου 1912.

⁴⁵ Η ελληνοβουλγαρική αμυντική συμφωνία θα υπογραφεί στις 29 Μαΐου 1912, δέκα μόλις ημέρες μετά την ολοκλήρωση των μεγάλων ασκήσεων. Τα μηνύματα που μετέφεραν οι στρατιωτικοί ακόλουθοι της

διάδοχος Κωνσταντίνος θα εκπλήξει δυσμενώς το ακροατήριο με τη δριμύτατη κριτική που άσκησε σχετικά με την κατάσταση του στρατού, καταφερόμενος, ουσιαστικά, εναντίον των Γάλλων αξιωματικών⁴⁶. Επρόκειτο φυσικά για μια άκομψη έκφραση της φιλογερμανικής τάσης στο στράτευμα, η οποία έπρεπε να συσπειρωθεί μετά από τα βήματα προόδου που είχαν συντελεσθεί το τελευταίο διάστημα στο στρατό. Η ευθεία επίθεση του Γενικού Επιθεωρητή, που την περίοδο εκείνη ασκούσε και τα καθήκοντα του αντιβασιλέα, λόγω της απουσίας του Γεωργίου Α΄ στο εξωτερικό, προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια των Γάλλων αξιωματικών, σε σημείο ώστε ο Στρατηγός Eydoux να κατατείνει στη λήψη απόφασης για αποχώρηση της αποστολής του από την Ελλάδα. Η άμεση παρέμβαση του Πρωθυπουργού, αναγκάζοντας τον Διάδοχο να καλέσει την επομένη σε επίσημο γεύμα τη Γαλλική Αποστολή στα Ανάκτορα μαζί με τους Σωματάρχες που έλαβαν μέρος στην άσκηση, να πλέξει το εγκώμιο των Γάλλων σχετικά με το έργο που είχε συντελεσθεί έως τώρα στο στρατό και να τους απονείμει τιμητικές διακρίσεις⁴⁷, αποσόβησε την έκρυθμη κατάσταση που ο Διάδοχος είχε εσκεμμένα προκαλέσει.

Κατά τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων οι Γάλλοι αξιωματικοί τοποθετήθηκαν στα επιτελεία των σχηματισμών, μετατέθηκαν σε έμπεδα όπου ασχολήθηκαν με την εκπαίδευση και ανέλαβαν τον ανεφοδιασμό του στρατού. Η οργάνωση της Επιμελητείας, όπως αναφέρθηκε, είχε ανατεθεί στον Αντισυνταγματάρχη Bonnier. Η υπόψη Υπηρεσία, μέχρι και την άφιξη των Γάλλων, συγκροτείτο από αξιωματικούς του Οικονομικού Σώματος, λόγω των γνώσεών τους επί λογιστικών θεμάτων, μέρος μόνο των απαιτούμενων προσόντων για την οργάνωση και τη διεύθυνση μιας υπηρεσίας καταλύτη για την έκβαση των επιχειρήσεων. Η στρατολογία του προσωπικού, η οργάνωση των διοικητικών υπηρεσιών και των ανεφοδιαστικών οργάνων θεωρούνταν δεύτερης κατηγορίας ενασχολήσεις από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία. Οι προσπάθειες του Bonnier βελτίωσαν σημαντικά τη λειτουργία

Σερβίας και της Βουλγαρίας στις κυβερνήσεις τους ήταν αρκούντως ευνοϊκά, αναβαθμίζοντας στην υπόληψή τους τον ελληνικό στρατό, λόγω των βημάτων προόδου που είχε επιτελέσει.

⁴⁶ Ανέφερε ευθέως ότι από την άσκηση είχε συνάγει το συμπέρασμα πως ουδεμία πρόοδος είχε επέλθει στο στρατό και ότι, σε γενικές γραμμές, βρισκόταν σε χειρότερη κατάσταση από αυτή που τον άφησε το 1909 όταν ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος τον είχε απομακρύνει από τη Γενική Επιθεώρηση.

⁴⁷ Με το Β.Δ. της 20ής Μαΐου ο διάδοχος Κωνσταντίνος θα εκφράσει την ευαρέσκειά του για τα αποτελέσματα των ασκήσεων και θα παρασημοφορήσει τα μέλη της Γαλλικής Αποστολής ως εξής: με το Σταυρό των Ανωτέρων Ταξιαρχών του Τάγματος του Σωτήρος τον Στρατηγό Eydoux, με το Χρυσό Σταυρό του Τάγματος του Σωτήρος τους Συνταγματάρχες Lepidi, De Tournadre, Crosson Duplessis, Genin, τους Αντισυνταγματάρχες Charpy, Bousquier, Bordeaux, Savary, τον Γενικό Αρχίατρο Arnaud, τον Επιμελητή Bonnier και τον Ταγματάρχη Holtzapfel, και με τον Αργυρό Σταυρό του Τάγματος του Σωτήρος τους Ταγματάρχες Romieu και Pilla, τον Επίλαρχο Herdillon και τον κτηνίατρο Lamarque.

της Υπηρεσίας, όμως, λόγω έλλειψης χρόνου και κονδυλίων, δεν κατέστη δυνατόν να φτάσει στα επίπεδα των προηγμένων ευρωπαϊκών στρατών. Το γεγονός αυτό θα καταδειχθεί από την εμφάνιση αρκετών δυσλειτουργιών του ρεύματος ανεφοδιασμού στους βαλκανικούς πολέμους και πολλοί «γερμανόφιλοι» αξιωματικοί θα βρουν την ευκαιρία να κατηγορήσουν ως υπεύθυνους τους Γάλλους αναδιοργανωτές⁴⁸.

Τον Οκτώβριο του 1913 το Υπουργείο Στρατιωτικών θα αναθέσει νέα καθήκοντα στα μέλη της Γαλλικής Αποστολής⁴⁹. Ο Συνταγματάρχης De Tournadre θα αναλάβει τη διοίκηση του 2ου Εμπέδου Ιππικού, διατηρώντας τη θέση του Διευθυντή Ιππικού και της Σχολής Ιππευτικής. Υποδιοικητής των δύο μονάδων θα τοποθετηθεί ο Αντισυνταγματάρχης Herdillon. Ο Επιμελητής Cazeres θα πάρει τη θέση του βοηθού του Γενικού Επιμελητή Bonnier στη Διεύθυνση των Οικονομικών Υπηρεσιών και Αρχίατρος Cousergues αυτή του βοηθού του Γενικού Αρχιάτρου Arnaud στη Διεύθυνση Υγειονομικού. Στον Αντισυνταγματάρχη Holtzapfel θα ανατεθεί η διοίκηση των εμπέδων πεδινού, ορειβατικού και βαρέος πυροβολικού και στον Ταγματάρχη Thabard η διοίκηση του Εμπέδου Μηχανικού. Με προϊστάμενο διοικητή του 1ου και του 7ου Εμπέδου Πεζικού τον Συνταγματάρχη Bordeaux, η διοίκηση ενός εκάστου τάγματος θα ανατεθεί στον Αντισυνταγματάρχη Garbel και στον Ταγματάρχη Romieu, αντίστοιχα⁵⁰.

Στις 29 Νοεμβρίου 1913 δημοσιεύθηκε ο Νόμος «Περί συγκροτήσεως Σωμάτων Στρατού και Μεραρχιών». Οι Γάλλοι αξιωματικοί τοποθετήθηκαν εκ νέου σε καίριες διοικητικές και διευθυντικές θέσεις, προκειμένου να βοηθήσουν στη γρήγορη ολοκλήρωση της νέας αναδιοργάνωσης και της σύνθεσης του στρατού. Ο Στρατηγός Eydoux τέθηκε επικεφαλής του Α΄ Σώματος Στρατού που έδρευε στην Αθήνα, με επιτελάρχη τον Συνταγματάρχη Bosquier και υπασπιστή τον Αντισυνταγματάρχη Bonifacy. Ο Συνταγματάρχης Bordeaux ανέλαβε τη διοίκηση της II Μεραρχίας Πεζικού και ο Αντισυνταγματάρχης Gardel του 1ου Συντάγματος Πεζικού, με υποδιοικητή τον Ταγματάρχη Romieu. Διευθυντής των σχολείων εφαρμογής του Πυροβολικού και διοικητής του Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού ανάλαβε ο Αντισυνταγματάρχης Holtzapfel. Ο Συνταγματάρχης De Tournadre, διατηρώντας τα καθήκοντα του Διευθυντή της Διευθύνσεως Ιππικού και του Επιθεωρητού του Όπλου, ανάλαβε και τη διοίκηση του Συντάγματος Ιππικού, με βοηθό τον Ταγματάρχη Louville. Στον Ταγματάρχη Thabard ανατέθηκε η διεύθυνση των

---

⁴⁸ Στα απομνημονεύματά του ο Στρατηγός Δούσμανης κατηγορεί με οξύτητα τη Γαλλική Αποστολή σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης της Επιμελητείας κατά τις επιχειρήσεις.

⁴⁹ ΕΔΥΣ, υπ' αριθ. 137956, 17 Οκτωβρίου 1913.

⁵⁰ Η άφιξη στην Ελλάδα των Cozares, Thabard, Gardel, καθώς και των Συνταγματάρχη Filloneau και Αντισυνταγματάρχη Bonifacy, κοινοποιήθηκαν με την ΕΔΥΣ υπ' αριθ. 139842 της 24ης Οκτωβρίου 1913.

σχολείων εφαρμογής του Μηχανικού και η διοίκηση της Σχολής Μηχανικού. Διευθυντής της Επιμελητείας του Σώματος Στρατού Αθηνών και των σχολείων εφαρμογής αυτής της υπηρεσίας τοποθετήθηκε ο Ταγματάρχης Cozares. Ο Αρχίατρος Couserques ανέλαβε τη διεύθυνση της Υγειονομικής Υπηρεσίας του Σώματος Στρατού, των σχολείων εφαρμογής της και τη διοίκηση του 2ου Στρατιωτικού Νοσοκομείου. Τέλος, στον Συνταγματάρχη Descoins ανατέθηκε, στις 7 Ιανουαρίου 1914, η διοίκηση της Ταξιαρχίας Ιππικού.

Τον Απρίλιο του 1914 ο Στρατηγός Eydoux, λόγω της αναλήψεως της διοικήσεως του 11ου Σώματος Στρατού του γαλλικού στρατού, θα αντικατασταθεί από τον Υποστράτηγο De Villaret⁵¹, έχοντας συμπληρώσει 39 μήνες υπηρεσίας στην Ελλάδα, με προσφορά που είχε ξεπεράσει τις αρχικές προσδοκίες.

Η επιτελική αναδιοργάνωση και η συμβολή των Γάλλων αξιωματικών

Την αξία της επιτελικής εκπαίδευσως για τα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων, η στρατιωτική ηγεσία της χώρας άργησε να την αντιληφθεί. Με πολεμική παράδοση στην οποία κυριαρχούσε το ατομικιστικό πνεύμα, που όχι μόνο δεν έτεινε να εξελιφθεί ακολουθώντας τις σύγχρονες τακτικές, αλλά ανανεωνόταν, λόγω της διατήρησης του ανορθόδοξου τρόπου δράσης των στρατιωτικών τμημάτων κατά τις επιχειρήσεις, η απομονωμένη από τα ευρωπαϊκά δρώμενα στρατιωτική ηγεσία δε θεωρούσε απαραίτητη την επιτελική εκπαίδευση, θεωρώντας στρατιωτικό θέσφατο για τα στελέχη την απόκτηση πολεμικής εμπειρίας αποκλειστικά. Μόλις από το 1894 μικρός αριθμός αξιωματικών θα μεταβαίνει σποραδικά για εκπαίδευση είτε στην Ακαδημία Πολέμου της Γερμανίας (Kriegs Akademie) είτε στην Ανωτέρα Σχολή Πολέμου των Παρισίων (Ecole Supérieure de Guerre). Μέχρι το 1912 από τη Γαλλική Ακαδημία είχαν αποφοιτήσει εννέα αξιωματικοί. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο αριθμός των αποφοίτων από την αντίστοιχη Γερμανική Ακαδημία δεν μπορεί να είναι δραματικά μεγαλύτερος⁵², σε συνδυασμό με την έλλειψη επιτελικού σχολείου στην Ελλάδα, καθίσταται προφανές το επίπεδο της επιτελικής κατάρτισης των στελεχών μέχρι την άφιξη της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής στην Ελλάδα⁵³.

Η πρώτη σοβαρή οργανωτική προσπάθεια για τη συγκρότηση επιτελείου θα λάβει χώρα το Μάρτιο του 1900, με την ψήφιση του προσωρινού Οργανισμού του

⁵¹ Β.Δ., «Περί τοποθετήσεως του νέου αρχηγού της γαλλικής αποστολής Αντιστρατήγου De Villaret», 8 Απριλίου 1914.

⁵² Ο ακριβής προσδιορισμός των αξιωματικών που μετέβησαν για εκπαίδευση στη Γερμανική Ακαδημία δεν έχει καταστεί δυνατός.

⁵³ Με αυτό το δεδομένο μπορούμε να εισάγουμε άλλη μία παράμετρο στις εκτιμήσεις μας για τα επακόλουθα δραματικά επιτελικά λάθη κατά την επελθούσα εμπόλεμη για την Ελλάδα δεκαετία, είτε αυτά επηρέασαν κρίσιμα τις στρατιωτικές επιχειρήσεις είτε όχι.

Στρατού⁵⁴, στον οποίο προβλεπόταν η συγκρότηση επιτελικής υπηρεσίας παρά τη Γενική Διοίκηση του στρατού. Ο νόμος δεν καταργούσε την υπάρχουσα Διεύθυνση Επιτελικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Στρατιωτικών, χωρίς όμως να εμπλέκει τις αρμοδιότητες των δύο πλέον επιτελικών οργάνων. Μία από τις νέες οργανωτικές πρωτοβουλίες που αναλήφθηκαν κατά το 1904 ήταν και η ανασύσταση του καταργηθέντος, από το 1880, Σώματος των Γενικών Επιτελών. Ο νόμος⁵⁵ καθόριζε ότι, μετά την πρώτη επάνδρωση της νέας υπηρεσίας, θα μετατάσσονταν στο Σώμα μόνο νέοι αξιωματικοί, απόφοιτοι επιτελικού σχολείου του εξωτερικού ή επιτυχόντες σε διαγωνισμό επί επιτελικών αντικειμένων στην Ελλάδα.

Την ανασύσταση του Σώματος ακολούθησε ο νέος Οργανισμός του Στρατού⁵⁶, που, μεταξύ άλλων, προέβλεπε τη συγκρότηση Γενικού Επιτελείου παρά τη Γενική Διοίκηση του στρατού και τον περιορισμό της Διευθύνσεως Επιτελικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Στρατιωτικών σε Τμήμα⁵⁷. Με Βασιλικό Διάταγμα προσδιορίστηκαν τα καθήκοντα των τμημάτων του Γενικού Επιτελείου και καθορίστηκαν οι διαδικασίες για την απονομή του πτυχίου επιτελούς⁵⁸. Το προβλεφθέν στο διάταγμα ημεδαπό επιτελικό σχολείο δε λειτούργησε ποτέ, μάλλον γιατί, όπως αναφέρθηκε, η αναγκαιότητα της επιτελικής κατάρτισης δεν αποτελούσε ακόμη ενστερνισμένη προτεραιότητα της στρατιωτικής ηγεσίας. Μέχρι το 1909 θα μεταταχθούν στο Σώμα 13 αξιωματικοί και θα προστεθούν στους δύο που είχαν κληθεί από το παλαιότερο Σώμα και τελούσαν ακόμη εν υπηρεσία.

Το Προνουντσιαμέντο τον Αύγουστο του 1909 θα επιφέρει, για μια ακόμη φορά, σοβαρές αλλαγές στη θεσμική οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων. Μαζί με την κατάργηση της Γενικής Διοικήσεως, η κυβέρνηση Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, με εντολή του Στρατιωτικού Συνδέσμου, θα καταργήσει και το Σώμα Γενικών Επιτελών, επαναφέροντας τους αξιωματικούς στα όπλα προελεύσεώς τους⁵⁹. Ως αντίστοιχο επιτελικό όργανο στη θέση του Γενικού Επιτελείου θα συγκροτηθεί η ΕΥΣ⁶⁰, η οποία κατά την πρώτη επάνδρωσή της θα στελεχωθεί από αξιωματικούς που κατείχαν πτυχίο επιτελούς. Οι μετέπειτα ανάγκες θα καλύπτονταν από στελέχη

---

⁵⁴ Ν. ΒΨ'/2700, «Περί Γενικής Διοικήσεως του Στρατού», 25 Μαρτίου 1900.

⁵⁵ Ν. ΓΙΘ'/3019, «Περί Συστάσεως και Οργανισμού Σώματος Γενικών Επιτελών», 18 Μαΐου 1904.

⁵⁶ Ν. ΓΛΑ'/3131, 20 Ιουνίου 1904.

⁵⁷ Το Τμήμα είχε πλέον αποστολή να θέτει υπόψη του Υπουργού Στρατιωτικών τις προτάσεις της Γενικής Διοικήσεως του στρατού.

⁵⁸ Με το Β.Δ. της 11ης Οκτωβρίου 1904 καθιερώθηκε πτυχίο επιτελούς τριών τάξεων.

⁵⁹ Ν. ΓΓΟΑ'/3371, 28 Οκτωβρίου 1909.

⁶⁰ Ν. ΓΥ'/3700, 1 Νοεμβρίου 1909, και με το Β.Δ. της 31ης Ιουλίου 1923 η ΕΥΣ θα μετονομασθεί σε Γενικό Επιτελείο Στρατού, με πρώτο αρχηγό τον Υποστράτηγο Ξενοφώντα Βλαχόπουλο.

που θα αποστέλλονταν για εκπαίδευση σε επιτελική ακαδημία του εξωτερικού, εισιτήριο για την οποία θα ήταν η επιτυχία σε σχετικό διαγωνισμό στο εσωτερικό.

Η νέα επαναστατική κυβέρνηση υπό τον Στέφανο Δραγούμη και με υπουργό Στρατιωτικών τον αρχηγό του κινήματος του Αυγούστου 1909 Συνταγματάρχη Πυροβολικού Νικόλαο Ζορμπά, με το Νόμο «Περί Οργανισμού του Στρατού»⁶¹, θα καθορίσει λεπτομερώς τα ισχύοντα για τη νέα επιτελική οργάνωση και θα ιδρύσει το Σχολείο Λοχαγών στο οποίο θα φοιτούσαν υποχρεωτικά όλοι οι λοχαγοί που δεν είχαν αποκτήσει πτυχίο επιτελούς⁶². Ούτε και αυτή η τελευταία αμιγώς ελληνική προσπάθεια για τη λειτουργία επιτελικού σχολείου θα ευοδωθεί, αυτή τη φορά λόγω της άφιξης της γαλλικής οργανωτικής αποστολής που θα αναλάβει την αναδιοργάνωση των υπηρεσιών του στρατού συλλήβδην.

Το κενό που δημιουργήθηκε από την κατάργηση της Γενικής Διοικήσεως σχετικά με την αρχηγία του στρατού σε περίπτωση πολεμικών επιχειρήσεων έγινε προσπάθεια να καλυφθεί με τη σύσταση του Ανώτατου Μικτού Επιτελείου, που αποτελούταν από αξιωματικούς του στρατού και του ναυτικού. Το εμβρύωδες αυτό Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης ως κύρια αποστολή του είχε τη σύνταξη σχεδίων για το συντονισμό της δράσης των δύο κλάδων των ενόπλων δυνάμεων και τη διεύθυνση του πολέμου⁶³. Και η νέα επιτελική αναδιάρθρωση δεν ήταν όμως προορισμένη να μακροημερεύσει. Η ανάρρηση στην εξουσία του Ελευθερίου Βενιζέλου, που θα προβεί στην τελευταία αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων πριν τους βαλκανικούς πολέμους, αφού θα αναμορφώσει αρχικά τη σύνθεση του Ανώτατου Μικτού Επιτελείου⁶⁴, θα το καταργήσει οριστικά στις αρχές του 1912, μη προφτάνοντας να αποδώσει ουσιαστικό έργο.

Με το Βασιλικό Διάταγμα της 14ης Μαΐου 1911 «Περί αρμοδιοτήτων του στρατηγού αρχηγού της γαλλικής αποστολής» και συγκεκριμένα με το άρθρο 2 ορίστηκε ότι η διεύθυνση του Επιτελείου και η εκπαίδευση των υπηρετούντων σε

---

⁶¹ Ν. ΓΦΝς/3556, «Περί Οργανισμού του Στρατού», 11 Φεβρουαρίου 1910, και Β.Δ. της 15ης Φεβρουαρίου 1910.

⁶² Το Σχολείο Λοχαγών, υπαγόμενο στην ΕΥΣ, θα ξεκινούσε τη λειτουργία του την 1η Σεπτεμβρίου 1911, ενώ η εκπαίδευση κάθε σειράς θα διαρκούσε ένα έτος, βλ. Ν. ΓΨΙς/3716, 7 Απριλίου 1910.

⁶³ Το Ανώτατο Μικτό Επιτελείο συγκροτείτο από τον εν πολέμω Αρχηγό του Στρατού, τον Γενικό Επιθεωρητή του Ναυτικού, τον Αρχηγό της ΕΥΣ, δύο ανώτερους αξιωματικούς του στρατού και δύο του ναυτικού. Πρόεδρος θα ήταν ο αρχαιότερος αξιωματικός, ενώ η έγκριση του σχεδίου επιχειρήσεων θα λαμβανόταν με την παρουσία των Υπουργών Στρατιωτικών, Ναυτικών, Εξωτερικών και Οικονομικών.

⁶⁴ Με το Β.Δ. της 27ης Ιουνίου 1911, το Ανώτατο Μικτό Επιτελείο συγκροτούταν από τον Γενικό Επιθεωρητή Στρατού, τους αρχηγούς των ξένων οργανωτικών αποστολών και τον Γενικό Διευθυντή του Ναυστάθμου.

αυτό αξιωματικών θα ανήκαν στον Γάλλο στρατηγό. Το Φεβρουάριο του 1911 θα ιδρυθεί από τους Γάλλους αναδιοργανωτές η Προπαρασκευαστική Σχολή Επιτελών, με αποστολή την προετοιμασία των Ελλήνων αξιωματικών, ώστε να καταστούν ικανοί, αφενός μεν, να υπηρετήσουν στην ΕΥΣ, αφετέρου δε, να φοιτήσουν στη γαλλική Ακαδημία Πολέμου. Η διεύθυνση του σχολείου ανατέθηκε στον επιτελάρχη του Στρατηγού Eydoux, Ταγματάρχη Leon Jean Bousquier, που είχε αφιχθεί στην Ελλάδα στις 31 Ιανουαρίου 1911, με αποστολή την αναδιοργάνωση των ελληνικών επιτελικών υπηρεσιών και τη συγκρότηση των απαιτούμενων επιτελικών σχολείων. Ο Αντισυνταγματάρχης, για τα καθ' ημάς, Bousquier θα τοποθετηθεί και υπαρχηγός της ΕΥΣ, με Βασιλικό Διάταγμα στις 16 Απριλίου 1912, και θα ασκήσει τα καθήκοντά του μέχρι την 18η Αυγούστου 1912, οπότε αρχηγός της ΕΥΣ τοποθετήθηκε ο Υποστράτηγος Π. Δαγκλής, διατηρώντας έκτοτε, και μέχρι την αποχώρησή του, την οργανωτική του αποστολή. Ο Συνταγματάρχης Lepidi δίδασκε Τακτική του Πυροβολικού, ο Ταγματάρχης Bordeaux δίδασκε θέματα του Πεζικού, ο Ταγματάρχης De Tournadre για το Ιππικό, ο Λοχαγός Bonnier δίδασκε αντικείμενα της Επιμελητείας, ο Αρχίατρος Arnaud αντικείμενα για την Υγιεινή και ο Αντισυνταγματάρχης Bousquier θέματα Γενικής Τακτικής. Αν και τα προγράμματα σπουδών του πρώτου επιτελικού σχολείου που λειτούργησε στην Ελλάδα δεν κατέστη δυνατόν να ανευρεθούν, είναι βέβαιο ότι η εκπαίδευση στηρίχθηκε στο πρόγραμμα της Γαλλικής Ακαδημίας, προσαρμοσμένο στις ανάγκες και στο επίπεδο γνώσεων των Ελλήνων σπουδαστών του. Με τη βοήθεια των υπολοίπων μελών της Γαλλικής Αποστολής και με τη χρήση Ελλήνων γαλλομαθών κατά την παράδοση των μαθημάτων, ο Bousquier θα θέσει τις βάσεις για τη συστηματική επιτελική οργάνωση στην Ελλάδα. Η είσοδος στην Προπαρασκευαστική Σχολή Πολέμου πραγματοποιούνταν κατόπιν διαγωνισμού στον οποίο συμμετείχαν οι αξιωματικοί που οι Διευθύνσεις των Όπλων τους είχαν εγκρίνει τη συμμετοχή τους⁶⁵. Οι οδηγίες για την παραδοχή των υποψηφίων στην πρώτη εκπαιδευτική σειρά κοινοποιήθηκαν με διαταγή της ΕΥΣ στις 3 Μαρτίου 1911 και τα αποτελέσματα του προφορικού και γραπτού διαγωνισμού που ακολούθησε στις 27 Απριλίου 1911. Άξιο προσοχής αποτελεί το γεγονός ότι οι προσηλωμένοι στον διάδοχο Κωνσταντίνο αξιωματικοί, αντιδρώντας ακόμη φανερά στην έλευση της Γαλλικής Αποστολής, δε θα λάβουν μέρος στο διαγωνισμό, πλην του Ιάρχου Ανδρέα Καλλίνσκη⁶⁶. Τα μαθήματα ξεκίνησαν την 1η Μαΐου 1911, στην έδρα της Γαλλικής

⁶⁵ Με εγκύκλιος της η ΕΥΣ, στις 25 Φεβρουαρίου 1911, όριζε ότι στις εξετάσεις είχαν δικαίωμα να λάβουν μέρος οι υπολοχαγοί και οι λοχαγοί που είχαν τουλάχιστον 5ετή υπηρεσία ως αξιωματικοί.

⁶⁶ Ο Ανδρέας Καλλίνσκη, σύμφωνα με την απόδοσή του στο Προπαρασκευαστικό Σχολείο, επέτυχε και την εισαγωγή του στη Γαλλική Ακαδημία. Η προαγωγή του όμως στο βαθμό του επιάρχου τού αποστέρησε αυτή τη δυνατότητα, καθόσον ο κανονισμός της Γαλλικής Ακαδημίας επέτρεπε τη φοίτηση σε αξιωματικούς που έφεραν μέχρι και το βαθμό του λοχαγού.

Στρατιωτικής Αποστολής, και μεταξύ των δεκαπέντε αξιωματικών που εκπαιδεύθηκαν οι πέντε θα φοιτήσουν το μεθεπόμενο έτος –μετά, δηλαδή, τη λήξη των βαλκανικών πολέμων– στην Ανωτέρα Σχολή Πολέμου της Γαλλίας. Με το Νόμο ΓΛΕ/3995, της 7ης Ιανουαρίου 1912, η Προπαρασκευαστική Σχολή Επιτελών θα μετονομασθεί σε Σχολείο Ανωτέρων Σπουδών, χωρίς να επέλθει κάποια ουσιώδη μεταβολή στην οργάνωση και στα διδακτικά αντικείμενα του σχολείου. Επρόκειτο, προφανώς, για κίνηση άρσης της προηγούμενης σχετικά μειωτικής ονομασίας του σχολείου. Η δεύτερη σειρά αξιωματικών που επέτυχε την είσοδό της στο επιτελικό σχολείο – πρώτη σειρά για το μετονομασθέν σχολείο– θα εκπαιδευτεί μαζί με την επόμενη, συγχωνευόμενες σε ενιαία σειρά ένα χρόνο αργότερα⁶⁷, λόγω της διεξαγωγής των βαλκανικών πολέμων. Η προκήρυξη του διαγωνισμού, που θα υλοποιούταν τον Οκτώβριο του 1914, για την επιλογή δώδεκα αξιωματικών που θα φοιτούσαν στο επιτελικό σχολείο, δε θα λάβει χώρα λόγω της κήρυξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της ανάκλησης της Γαλλικής Αποστολής. Ο Βενιζέλος, ασκώντας από την ανάληψη της εξουσίας και τα καθήκοντα του Υπουργού Στρατιωτικών, θα καταργήσει το Σχολείο Ανωτέρων Σπουδών και θα συγκροτήσει, εκ νέου, το Σχολείο Λοχαγών⁶⁸, στο οποίο θα εκπαιδεύονταν αξιωματικοί της Επιμελητείας και των Μεταγωγικών, διετούς διάρκειας.

Επίλογος

Η συμβολή της Γαλλικής Αποστολής Eydoux στην εκπαίδευση και στην αναδιοργάνωση του στρατού υπήρξε ανεκτίμητη. Ακόμη και χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις, αλλά απαλλαγμένοι από στρατευμένες πηγές πληροφόρησης⁶⁹, δεν είναι δύσκολο να γίνει εκτίμηση της διαφοράς μεταξύ του στρατού του 1897 και αυτού του 1912. Από την τραγωδία στη δόξα θα ήταν ένας εύστοχος τίτλος χωρίς ίχνος υπερβολής, καθόσον από την αποφυγή της συρρίκνωσης στο ήμισυ της έκτασης το

---

⁶⁷ Τα μαθήματα ξεκίνησαν τον Ιανουάριο του 1914.

⁶⁸ Ν. 328, «Περί Σχολείου Λοχαγών», 24 Οκτωβρίου 1914, και Β.Δ., «Περί Οργανισμού Σχολείου Λοχαγών», 10 Δεκεμβρίου 1914.

⁶⁹ Είναι σημαντικό να τονισθεί σε αυτό το σημείο ότι το ελληνικό αρχείο για τη δράση της Γαλλικής Αποστολής στην Ελλάδα δεν είναι επαρκές, σε αντίθεση με το αντίστοιχο γαλλικό. Το δεδομένο αυτό ευεξήγητο, αλλά όχι αιτιολογημένο, οφείλεται εν μέρει στο ότι οι διαταγές που αφορούσαν το έργο της Γαλλικής Αποστολής εκδίδονταν από το επιτελείο της και κοινοποιούνταν στις ελληνικές στρατιωτικές και πολιτικές αρχές, οι οποίες, όφειλαν να τις αναπαράγουν, κάτι που δεν υλοποίησαν με συνέπεια.

1897 να απολήξουμε στο διπλασιασμό της το 1913. Αναμφισβήτητα οι ελληνικές κυβερνήσεις, όπως καταδείχθηκε με ενάργεια στο κείμενο, εργάστηκαν με ζήλο στην κατεύθυνση της συγκρότησης αξιόμαχων ενόπλων δυνάμεων, τόσο με τις ενέργειές τους στο θεσμικό επίπεδο όσο και σε αυτό των εξοπλισμών. Η πολεμική παράδοση όμως, αφενός, και οι πολιτικές σκοπιμότητες, αφετέρου –ιδίως μετά τη διεκδίκηση κι από τον ανώτατο ανεύθυνο άρχοντα ενεργής συμμετοχής στα πολιτικά δρώμενα– αποτελούσαν δεδομένα που ανέστειλαν οποιαδήποτε αναδιοργανωτική προσπάθεια στηριζόμενη αποκλειστικά σε εθνικές δυνάμεις. Αυτές ακριβώς τις καταστάσεις επέτυχε να εκβάλει ο Βενιζέλος με την ανάκληση της Γαλλικής Αποστολής και την περιβολή της με υπερεξουσίες σε ό,τι αφορούσε στο στρατό. Ο λόγος του Eydoux ήταν νόμος, έστω κι αν κάποιες φορές αρκετοί Έλληνες θίχτηκαν από τη συμπεριφορά του. Ήταν όμως ο μόνος τρόπος η ορθότητα του οποίου απεδείχθη σχεδόν πάραυτα. Η Γαλλική Αποστολή προσέφερε προθύμως και μετά ζήλου ότι πραγματικά μπορούσε, ολοκληρώνοντας την παρουσία της στην Ελλάδα στις 5 Σεπτεμβρίου 1914, οπότε και ανακλήθηκε στο σύνολό της από τη γαλλική κυβέρνηση λόγω της έναρξης του Μεγάλου Πολέμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ασπρέας, Γ., *Η πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, Εκδόσεις Χρήσιμα Βιβλία, Αθήνα 1930.
- Βερέμης, Αθανάσιος, «Το στρατιωτικό κίνημα του 1909», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΔ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, 258-266.
- Βίβλος Ελευθερίου Βενιζέλου 1864-1911*, τόμος Α', Ιστορικά Εκδόσεις.
- Δημακόπουλος, Γ., «Στρατιωτική θεσμική αναδιοργάνωσις 1909-1916. Σύστασις Ανώτατου Μικτού Επιτελείου και Σχολών Επιτελών», *Κ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο 28-30 Μαΐου 1999*, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη 2000.
- Λευκοπαρίδης, Ξ. (επιμ.), *Αρχείον Στρατηγού Παναγιώτη Δαγκλή*, τόμος Α', Αθήνα 1965.
- Πάγκαλος, Θεόδωρος, *Απομνημονεύματα*, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1973-74.
- Πολιτάκος, Ι., *Στρατιωτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος, 1828-1964*, τόμος Γ', 1985.
- Πουρνάρας, Δ., *Ελευθέριος Βενιζέλος*, Εκδόσεις Ελεύθερος, Αθήνα χ.χ.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: 1900-1945*,
Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005.